

Multilateralism Based on the Global South and Revival of Relations Between Iran and Egypt

Rauf Rahimi * *Corresponding Author*, Assistant Professor of political sciences, Department of political sciences, University of Bojnord, Bojnord, Iran. E-mail: r.rahimi@ub.ac.ir

Bahareh Sazmand Associate Professor of International relations, Department of Regional studies, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: bsazmand@ut.ac.ir

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Restoration of diplomatic relations, Middle East region, Regional balance, Multilateralism, The Global South.

Article history:

Received 2024-7-10

Received in revised form

2024-12-29

Accepted 2024-12-14

Published Online

2024-12-16

ABSTRACT

Egypt's recent decision to address its disputes with Iran can be attributed to certain factors, including international and regional developments, as well as President al-Sisi's pursuit of stability and economic growth. Sisi's tactical shift toward Iran to revive Tehran-Cairo relations has surprised not only foreign policy institutions in Tehran but also Egypt's closest allies. On the other hand, the Global South-oriented multilateralism of the 13th Iranian government also caused Iran to pay attention to restoring relations with Egypt. The current research aims to explore the benefits and obstacles associated with the revival of relations between Egypt and Iran. The question arises whether Egypt and Iran are moving toward restoring diplomatic relations after several decades of disconnection. We propose the following hypothesis in response. This decision stems from al-Sisi's foreign policy that prioritizes safeguarding his regime, enhancing international freedom of action, and broadening Egypt's alliances despite potential conflicts with other countries' interests. Despite numerous obstacles, Egypt has chosen to engage in dialogue with Tehran rather than resorting to confrontation.

Cite this Article: Rahimi, R., & Sazmand, B. (2024). Multilateralism based on the global south and revival of relations between Iran and Egypt. *World Politics*, 13(3), 77-103. doi:10.22124/wp.2024.28124.3380

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.28124.3380

1. Introduction

The de-escalation in Iran-Saudi relations has impacted the potential for restoring Tehran-Cairo ties. Saudi Arabia's pivotal role in the Sunni Islamic world has influenced the positions of both Iran and Egypt. With Iran's improved relations in the region and the influence of the Pezeshkian government, Egypt may find it necessary to revive ties with Iran to maintain its role in the Middle East. The evolving international landscape, marked by the U.S.'s reduced influence and China's growing role, also shapes this issue. Drawing on official statements and expert analyses, this article explores the potential for renewed Tehran-Cairo relations and offers a framework for further examination.

2. Theoretical Framework

Multilateralism in international relations, in contrast to unilateralism and bilateralism, refers to the cooperation of multiple countries to achieve a common goal. It involves collaboration among at least three countries, but more importantly, it is about adherence to shared norms and values. Key principles include consultation, inclusion, and solidarity, with collective rules ensuring equal rights and obligations for all participants. BRICS, formed in 2006 with China, India, Russia, Brazil, and South Africa, exemplifies South-based multilateralism. In 2024, Argentina, Ethiopia, Iran, the UAE, Saudi Arabia, and Egypt joined BRICS and expanded its influence. India's Prime Minister Modi first proposed reforming multilateralism at the 2008 BRICS Summit to give a stronger voice to other major economies.

3. Methodology

This paper aims to examine the advantages and challenges of reviving Tehran-Cairo relations. The current research is fundamental and applied in terms of its purpose, as well as descriptive-explanatory in terms of its nature and methodology. Data were collected using the library method, building on library resources and available documents in the research topic field.

4. Results & Discussion

During the eight years of al-Sisi's rule, relations between Iran and Egypt were relatively cold, but no deep crisis occurred between the two countries. This problem has increased the hope of reviving relations between the two countries in the near future within the framework of South-based multilateralism. If the two countries replace the logic of politics with the logic of security, they will share numerous common interests in reviving bilateral relations. In this new situation, regional states have come to a consensus that it is critical to strengthen diplomatic relations rather than tensions in bilateral relations.

Reviving relations at the regional level offers several benefits. 1. The normalization of relations between Iran and Egypt on a regional scale will have a direct impact on the security of the countries of the Persian Gulf Cooperation Council. At this point, the Persian Gulf region needs de-escalation and security stability more than anything else. 2. By pursuing its ambitious Vision 2030, Arabia seeks to attract foreign investment and ensure long-term economic stability. 3. The UAE seeks to ensure the security of its maritime trade and the safe and free passage of ships in the surrounding waters. 4. Iran also requires a more conducive environment in the Middle East to alleviate the isolation the U.S. has traditionally imposed on it since the 2010s. Consequently, it is imperative for Iran to emerge from this state of isolation, and the re-establishment of relations with Egypt presents a good opportunity.

The benefits of rekindling relationships on a global scale are significant. Some of them are as follows: The U.S. and Israel have established a central security and threat balance in the Middle East region. Iran is among the countries resisting this system in the region. Since the Soviet Union's collapse, hegemonic powers have influenced and exposed the Middle East region to foreign intervention and internal campaigns. The changes in the U.S. strategy towards the region since 2012 have shaped the current developments in the region. In 2012, during the Obama era, the United States announced that it would move towards Asia and contain China based on its new national security strategy. Iran may try to create a serious challenge to the American order with the help of the Arab states in the region, China, and Russia. The normalization of relations between some Arab countries and Israel prompted the 13th cabinet to take proactive measures to prevent it. As a result, Iran concluded long-term contracts with China and Russia. Iran restored relations with Saudi Arabia and made efforts to restore relations with Egypt.

5. Conclusions & Suggestions

Egypt should facilitate the dialogue between Iran and the countries of the Persian Gulf Cooperation Council. This role requires that Egypt and Iran build their communication channels and invest in their common interests. Egypt's concerns about national security, regional alignments, and competition for regional leadership serve as the primary obstacles to the restoration of Egypt's relations with Iran. Political stability and the domestic economy are still the main concerns of the current Egyptian government. Regime security has been the main driver of Egypt's policy towards Iran since the Mubarak era. The logic of security, not the logic of politics, still determines Egypt's relations with Iran. The policy's logic considers the economic and political benefits of normalizing relations with Iran. However, the security logic solely pertains to Iran's impact on Egyptian society through the growth of Shiism. Because of Egypt's security logic towards Iran, the Egyptian security apparatus, rather than the Ministry of Foreign Affairs, currently controls Iran's case. Amr Musa and Nabil al-Arabi recommended improving relations with Iran. However, the

security apparatus opposed their recommendations due to the regime's security logic, which insisted that Iran supports Islamic fundamentalism. The political will of the al-Sisi government can solve this challenge inside Egypt.

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳
شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

چند جانبه‌گرایی مبتنی بر جهان جنوب و احیای روابط ایران و مصر

رئوف رحیمی* نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران.

رایانامه: r.rahimi@ub.ac.ir

بهاره سازمند دانشیار روابط بین‌الملل، گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: bsazmand@ut.ac.ir

چکیده	درباره مقاله
<p>تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای و رویکرد استقرار ثبات و توسعه اقتصادی سیاسی، مصر را به‌سوی حل اختلافات با ایران کشانده است. تغییر تاکتیکی سیاسی در قبال ایران به‌منظور احیای روابط ایران و مصر نه تنها نهادهای سیاست خارجی در تهران، بلکه نزدیک‌ترین متحدان مصر را نیز شگفت‌زده کرده است. از سوی دیگر چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب دولت سیزدهم نیز موجب شد احیای روابط با مصر مورد توجه ایران قرار گیرد. هدف پژوهش حاضر بررسی چالش‌ها و فرصت‌های احیای روابط ایران و مصر است. پرسشی که مطرح می‌شود این است که چرا روابط مصر و ایران پس از چندین دهه قطع رابطه به‌سوی احیای روابط دیپلماتیک پیش می‌رود؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود، سیاسی رویکردی در سیاست خارجی اتخاذ کرده است که هدف آن حفاظت از رژیم خود، گسترش آزادی عمل در سطح خارجی و تنوع شرکای مصر است؛ حتی اگر چنین اهدافی با منافع برخی کشورها در تضاد باشد. این رویکرد موجب شده است، با وجود چالش‌های فراوان مصر تصمیم بگیرد به جای تقابل، تعامل و همکاری با تهران را امتحان کند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که حکومت‌های مصر و ایران پیشرفت‌هایی در مسیر عادی‌سازی روابط انجام داده‌اند؛ اما مسیر مصر و ایران برای احیای روابط دیپلماتیک، طولانی و پیچیده به نظر می‌رسد؛ زیرا نیاز به توافق دو کشور در برخی موضوعات اساسی وجود دارد.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: منطقه خاورمیانه، موازنه منطقه‌ای، چندجانبه‌گرایی، جهان جنوب.</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۴/۲۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۸/۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۲۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۹/۲۶</p>

استناد به این مقاله: رحیمی، رئوف & سازمند، بهاره. (۱۴۰۳). چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جهان جنوب و احیای روابط ایران و مصر. *سیاست*

جهانی، ۱۳(۳)، ۷۷-۱۰۳. doi: 10.22124/wp.2024.28124.3380

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

در سطح منطقه‌ای تنش‌زدایی که در روابط ایران و عربستان رخ داد، بر طرح مسئله احیای روابط ایران و مصر مؤثر واقع شد. زیرا عربستان در جهان اسلام و به‌ویژه اهل سنت یک نقش کانونی و بسیار مهمی را ایفا می‌کند. رقابت‌های زیادی بین عربستان و مصر از زمان جنگ سرد وجود دارد. برای مثال دو گفتمان ناسیونالیسم عربی مصر و اسلام محافظه‌کار عربستان باهم رقابت داشتند. در عین حال نقش عربستان در جهان اسلام بسیار نقش کلیدی و محوری هست و معمولاً رویکردها و جهت‌گیری‌هایی که عربستان در سیاست خارجی در پیش می‌گیرد با واکنش سایر کشورهای عربی روبه‌رو می‌شود. این واکنش‌ها بیشتر واکنش‌های تأییدی هستند.

از این‌رو، در موضوع ایران و مصر قطعاً تنش‌زدایی ایران و عربستان بر نوع موضع‌گیری و محاسبات ایران و مصر اثرگذار بوده است. با عنایت به بهبود رابطه ایران با عربستان و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در یک سال گذشته و احتمالاً در دولت پزشکیان، مصر این محاسبه را قطعاً با خودش خواهد کرد که برای عقب‌نماندن از تحولات منطقه‌ای و همچنین ایفای نقش سنتی خودش در خاورمیانه به‌عنوان یک دولت مؤثر لازم است روابط خود را با ایران احیا نماید. در سطح بین‌المللی نیز بحث کاهش نقش امریکا در خاورمیانه و هم‌زمان افزایش نقش چین در معادلات منطقه‌ای اتفاق افتاده است. امریکا از اواخر دوره اوباما نقش خود را در خاورمیانه کمتر کرده است و به‌مانند گذشته ملاحظات امنیتی-دفاعی ویژه‌ای برای خودش در منطقه خاورمیانه مورد تأکید قرار نمی‌دهد. علت این رویکرد امریکا، مسائل داخلی امریکا و اولویت سیاست‌گذاری در داخل امریکا از یک‌سو و از سوی دیگر بحث ضرورت تمرکز بر منطقه شرق آسیا و مهار چین هست که این دو عامل در کنار هم باعث می‌شود خاورمیانه آن جایگاه استراتژیک و سنتی که در سیاست خارجی امریکا به‌ویژه در دوره جنگ سرد و دهه اول بعد از آن داشت را نداشته باشد. این کاهش نقش یک فضایی را برای ایفای نقش ایران باز کرده و ایران قدرت مانور خودش را در منطقه نسبت به گذشته بیشتر کرده است. هرچند این قدرت مانور بیش از اینکه بُعد دیپلماتیک داشته باشد بیشتر بُعد دفاعی و امنیتی دارد. عامل دیگر کاهش نقش امریکا و افزایش نقش چین است. یعنی به‌موازات کاهش نقش امریکا شاهد افزایش گام‌به‌گام نقش چین در معادلات منطقه‌ای هستیم. چین علاوه بر روابط گسترده اقتصادی، در مسائل سیاسی-دیپلماتیک و امنیتی خاورمیانه نیز وارد شده‌اند که شاید بارزترین نمونه آن را می‌توان در همان

میانجیگری در روابط ایران و عربستان از یک طرف و همچنین اخیراً تلاش چینی‌ها برای بدیل سازی در دوره بعد از پایان تهاجم اسرائیل به غزه و ایجاد وفاق میان گروه‌های فلسطینی بوده است.

این افزایش نقش چین معنایش این هست که کشورهایی که با چین در منطقه همکاری‌های بیشتری دارند، طبعاً قدرت بیشتری هم در منطقه پیدا می‌کنند. این تحولات موجب شده است کشورهای دیگر منطقه به سمت سازوکارهای جدیدی از معادلات امنیتی در منطقه حرکت کنند. عامل دیگر تمایل مصر به بهره‌گیری از ظرفیت‌های ایران در منطقه به‌ویژه موضوع فلسطین هست. ایران بر جهاد اسلامی و تا حدودی بر حماس اثرگذاری زیادی دارد. اتفاقات اخیر به‌ویژه جنگ غزه جایگاه مصر را نسبت به گذشته بیشتر کرده است. مصری‌ها می‌دانند که ایران بر گروه‌های نیابتی و گروه‌های جهادگرا در منطقه اثرگذاری زیادی دارد. در نتیجه اگر مصر می‌خواهد موضوع فلسطین را مدیریت کند و از عواقب پیامدهای امنیتی درگیری اسرائیلی‌ها و فلسطینی‌ها در امان باشد، لازم هست تا نقش ایران را بپذیرد و پذیرش این نقش نیز در گرو داشتن رابطه با ایران هست. همین مسئله نیز در مورد ایران صادق است. یعنی ایران نیز می‌داند که مصر نقش مهمی در منطقه دارد و باید به سمت احیای روابط با مصر برود.

طرح بحث احیای روابط ایران و مصر در سال ۲۰۲۴، پرسش‌های مختلفی را برانگیخته است. از جمله اینکه ۱. چرا مصر و ایران در شرایط فعلی تصمیم گرفته اند روابطشان را احیا کند؛ ۲. آیا درخواست مصر برای احیای روابط با ایران ادامه احیای روابط ایران و عربستان قرار می‌گیرد؛ ۳. کاهش تضمین امنیتی امریکا به کشورهای منطقه در رویکرد احیای روابط مصر با ایران چه نقشی داشته است؛ ۴. احیای مجدد روابط منجر به حل کلیه اختلافات ایران و مصر می‌شود یا خیر؟ پرسش‌های مذکور در پیچه‌های جدیدی در خصوص این موضوع می‌گشاید؛ اما پاسخ به همه این پرسش‌ها در مجال پژوهش حاضر نمی‌گنجد. گذشته از تحقیقات زیادی که در زمینه رابطه ایران و مصر انجام شده است؛ می‌توان به کمبود اطلاعات در پژوهش‌های صورت گرفته اشاره کرد. به‌طور نمونه، در مورد احیای روابط ایران و مصر در سال ۲۰۲۴ به دلایلی که موضوع جدیدی است، پژوهشی از سوی پژوهشگران هنوز انجام نشده است. نوآوری پژوهش حاضر این است که مزایا و موانع احیای روابط ایران و مصر را در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و جهانی مورد بررسی قرار داده است و متغیرها و شاخص‌های مهم آن‌ها را شناسایی کرده است. بنابراین پرسش پژوهشی عبارت است از، چرا روابط مصر و ایران پس از چندین دهه قطع رابطه به سوی احیای روابط دیپلماتیک پیش می‌رود؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح می‌شود، سببی رویکردی در سیاست خارجی اتخاذ کرده است که هدف آن حفاظت از رژیم خود، گسترش آزادی عمل در

سطح خارجی و تنوع شرکای مصر است؛ حتی اگر چنین اهدافی با منافع برخی کشورها در تضاد باشد. این رویکرد موجب شده است، با وجود چالش‌های فراوان مصر تصمیم بگیرد به جای تقابل، تعامل و همکاری با تهران را امتحان کند. مقاله حاضر از منابع چندگانه دربرگیرنده بیانیه رسمی دولت مصر و ایران و همچنین برای درک عمیق‌تر احتمال احیای روابط دیپلماتیک مصر و ایران به منابع موجود از جمله مقاله‌ها، گزارش‌ها و استفاده از نظر کارشناسان استناد کرده است تا موضوع را از زوایای مختلف بررسی و به سؤال اصلی در چند بخش پاسخ داده شود تا دریچه مناسبی برای تحلیل بهتر موارد مطالعاتی حاصل شود. هدف نوشته حاضر بررسی مزایا و چالش‌های احیای روابط دو کشور ایران و مصر است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف بنیادی-کاربردی و از حیث ماهیت و روش توصیفی-تبیینی است. گردآوری اطلاعات با روش کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و اسناد موجود در زمینه موضوع پژوهش انجام گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش نیز از استدلال و تجزیه و تحلیل کیفی استفاده شده است.

۱. چارچوب نظری

چندجانبه‌گرایی در روابط بین‌الملل به معنای ائتلاف چند کشور برای پیشبرد یک هدف مشترک است. چندجانبه‌گرایی در مقابل یک‌جانبه‌گرایی قرار می‌گیرد. چندجانبه‌گرایی اغلب در تقابل با دوجانبه‌گرایی و یک‌جانبه‌گرایی تعریف می‌شود. به بیان دقیق، نشان‌دهنده نوعی همکاری بین حداقل سه کشور است. با وجود این، این تعریف «کمی» برای درک ماهیت چندجانبه‌گرایی کافی نیست، زیرا مسئله صرفاً تعداد بازیگران درگیر نیست؛ بلکه شامل پایداری به یک پروژه سیاسی مشترک مبتنی بر احترام به یک سیستم مشترک از هنجارها و ارزش‌هاست. چندجانبه‌گرایی مبتنی بر اصول بنیادینی مانند مشاوره، شمول و همبستگی است. عملکرد چندجانبه‌گرایی توسط قوانین جمعی توسعه یافته تعیین می‌شود که همکاری پایدار و مؤثر را تضمین می‌کند. چندجانبه‌گرایی حقوق و تعهدات یکسانی را برای همه بازیگران تضمین می‌کند (United Nations, 2024:1). بریکس که در سال ۲۰۰۶ تأسیس شد، نمونه بارز چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب است. اعضای بریکس چین، هند، روسیه، برزیل و آفریقای جنوبی بودند؛ ولی از ۱ ژانویه ۲۰۲۴ آرژانتین، اتیوپی، ایران، امارات، عربستان و مصر نیز به عضویت آن درآمدند. چندجانبه‌گرایی اصلاح‌شده نخستین بار توسط نخست‌وزیر هند، نارندرا مودی در اجلاس سران بریکس در سال ۲۰۰۸ در ژوهانسبورگ آفریقای جنوبی مطرح شد. هدف از تشکیل بریکس

دادن صدای بیشتر در حکمرانی به سایر اقتصادهای بزرگ جهان بوده است. این موضع سریع مورد تأکید رئیس وقت بریکس، سیریل رامافوسا، رئیس‌جمهور آفریقای جنوبی قرار گرفت.

هرچند امتیازات روسیه و چین از نظم موجود بین‌المللی باعث شد با این پیشنهاد محتاطانه برخورد کنند؛ ولی برزیل، هند و آفریقای جنوبی نظم بین‌المللی بعد از جنگ جهانی دوم را مورد انتقاد قرار داده‌اند و خواستار ایفای نقش بیشتر در عرصه جهانی شده‌اند. آن‌ها خواستار اصلاح شورای امنیت هستند تا کشورهای در حال توسعه نیز در آن نمایندگی داشته باشند (Aslanyürek, 2023: 129-131) در ۲۹ سپتامبر ۲۰۲۳، شبکه جهانی جنوب در نظم جهانی، پس از پانزدهمین اجلاس اخیر بریکس در ژوهانسبورگ، آفریقای جنوبی، چشم‌اندازها و مشکلات پیش روی بریکس را مورد بحث قرار داد. از سال ۲۰۱۴، بریکس با هدف به چالش کشیدن نظم جهانی کنونی که تحت سلطه قدرت‌های غربی است و محدودیت‌های خود را برای جهان اکثریت نشان داده است، برای تقویت یک نظام بین‌المللی مشروع‌تر، خصالت ژئوپلیتیکی به خود گرفت. اعضای بریکس علیرغم منافع متفاوت و گاهی اوقات رقابتی، دیدگاه مشترکی در مورد نقش بیشتر جنوب جهانی در جهان دارند. بریکس پتانسیل آن را دارد که پیشنهادهای ملموسی برای اصلاح حکمرانی بین‌المللی را تحت تأثیر قرار دهد. پانزدهمین اجلاس سران بریکس که در اوت ۲۰۲۳ در ژوهانسبورگ برگزار شد، توجه جهانی را به این گروه جلب کرده است. این اجلاس با تصمیم مهم برای حضور شش عضو جدید - آرژانتین، مصر، اتیوپی، ایران، عربستان و امارات - به پایان رسید که به عنوان یک فرصت و چالش برای کشورهای عضو بریکس اعلام شده است. ارتقای توسعه پایدار بخش مهمی از دستور کار بریکس است. رهبران بریکس اغلب بر نقش این سازمان در حمایت از ثبات و توسعه پایدار، تأکید می‌کنند (Darnal, 2023: 1-6) رویکردهای اخیر کشورهای عضو بریکس در قبال برخی روندهای غالب در جهان و اقداماتی که از جمله برای مقابله با هژمونی دلار و مخالفت با یک‌جانبه‌گرایی در عرصه اقتصادی و تجارت جهانی در پیش گرفته‌اند، مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است به گونه‌ای که تعدادی از کشورها خواستار عضویت در آن شده‌اند (Brown, 2023: 1-2). در حالی که جنگ به خودی خود باعث این تحول نشده است؛ اما زمینه مفیدی برای روشن کردن چگونگی استفاده از چندجانبه‌گرایی فراهم می‌کند.

(Vayez, 2023_1-4) با توجه به اجلاس سالانه بریکس در ۲۲ تا ۲۴ اوت ۲۰۲۳ و در بحبوحه تهاجم مداوم روسیه به اوکراین، گروه بریکس (برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) نمونه‌ای به موقع از چندجانبه‌گرایی ارائه می‌دهد. بریکس در بیانیه مشترک اجلاس گذشته نشان داد که بر تعهد اعضای

بریکس به تقویت چندجانبه‌گرایی و همکاری با نهادهای چندجانبه مانند گروه ۲۰ برای حل چالش‌های جهانی از طریق همکاری اقتصادی تأکید می‌کند (Brown, 2023: 1-4) ..

چندجانبه‌گرایی مذکور منطبق با رویکرد ایران است؛ زیرا سیاست خارجی ایران پرهیز از سلطه و احترام به همه کشورها بوده است و پیوسته در منطقه تلاش داشته است از یک‌جانبه‌گرایی جلوگیری کند. چندجانبه‌گرایی مدنظر ایران، یعنی جهان از شرایطی که در قرون گذشته داشته و غرب تصمیم‌گیرنده آن بوده است گذر کرده است. در جهان کنونی غرب‌گرایی یا شرق‌گرایی اهمیت خود را از دست داده است. در چنین جهانی مراکز و منابع قدرت و ثروت متکثر و متحول شده است. دیپلماسی به تنهایی کافی نیست؛ زیرا ایران زمانی توانسته است در سطح جهان موفق عمل کند که قدرت میدانی و دیپلماسی در کنار هم، هم‌افزایی کرده‌اند (Zarif, 2017: 4-6). کاهش قدرت اقتصادی و نقش آمریکا در صحنه بین‌المللی در برابر افزایش قدرت چین، کاهش فاصله میان قدرت‌های بزرگ و کوچک، شبکه‌ای شدن تصمیم‌گیری‌ها، نقش بالای فضای مجازی و ارتباطات، شکل‌گیری فرایندهای از پایین به بالا به جای صرفاً از بالا به پایین، رشد هند، جهانی‌شدن، مسئولیت مشترک، منطقه‌گرایی و... چندجانبه‌گرایی را در مقابل یک‌جانبه‌گرایی تقویت کرده است (Sanai, 2017: 35-38). چندجانبه‌گرایی و سیاست فراگیر این ظرفیت را در خود دارد که تمامی اتکای ما به یک‌سو محدود نشود. حفظ توازن و افزایش ظرفیت و تنوع در روابط خارجی باعث افزایش قدرت گفتگوی ایران با همه طرف‌ها از جمله شرکا خواهد شد. در چارچوب چندجانبه‌گرایی، تقویت رابطه با چین و روسیه، تقویت رابطه با همسایگان، احیای رابطه با کشورهای عربی منطقه مانند مصر و بحرین، تقویت همکاری با اکو، بریکس، شانگهای و... مورد توجه جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. (Mohammad Nia and Saifi, 2024: 77-78) چندجانبه‌گرایی در دولت سیزدهم ابزار محوری برای پیشبرد دیپلماسی اقتصادی بود و برای دستیابی به اهداف اقتصادی تلاش شد، ایران حضور فعالی در سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای داشته باشد.

بریکس که ایران به عضویت آن در آمده است، بعد از ۱۵ سال حیات خود جایگاه ائتلاف مهم از اقتصادهای نوظهور و خط مقدم کشورهای جنوب در مقابله با نظام‌های اقتصادی و مالی جهانی پیدا کرده است (Ferraro news agency, August 24, 2023). ایران با عضویت در سازمان همکاری شانگهای و بریکس در صدد است از مزایای چندجانبه‌گرایی برخوردار شود. عضویت در چنین سازمان‌هایی ظرفیت دیپلماسی اقتصادی ایران را تقویت می‌کند. امروزه در دنیا همه بر این اصل توافق

دارند که هیچ چالشی را نمی‌توان یک‌جانبه یا حتی دوجانبه حل کرد. این وضعیت باعث شده است، چندجانبه‌گرایی شکل بگیرد. امروزه چالش‌ها و راه‌حل‌های آن‌ها نیز جهانی شده است. برای مثال مشکلات محیط زیستی یک چالش جهانی است یا امنیت یک کالای عمومی است نه کالای ملی و راه‌حل آن نیز جهانی است؛ زیرا ناامنی در یک نقطه از جهان موجب ناامنی در همه جهان می‌شود. یک‌جانبه‌گرایی ممکن است منافع کوتاه‌مدت کشورها را تأمین کند؛ ولی منافع بلندمدت را تأمین نمی‌کند ((Gerard Ruggie, 2009: 3-7) امروزه در سطح بین‌المللی یک‌جانبه‌گرایی مشروعیت و مقبولیت ندارد. چندجانبه‌گرایی جایگزین قدرت نیست؛ اما تعدیل‌کننده آن است. چندجانبه‌گرایی معادله‌ای است میان قدرت و مشروعیت. چندجانبه‌گرایی در جغرافیا، ابزارها و نگاه‌های ایران باید لحاظ شود. در چنین حالتی است که در دنیای پرآشوب کنونی می‌توان سیاست خارجی موفق‌تری داشت (Zarif, 2017: 6-7).

۲. پیشینه تاریخی روابط ایران و مصر

روابط مصر و ایران عمیقاً در تاریخ پیش می‌رود، جایی که منابع مختلف تاریخی گزارش می‌دهند که چنین روابطی به دوران کوروش هخامنشی بازمی‌گردد که از ۵۵۸ تا ۵۲۹ قبل از میلاد بر ایران حکومت می‌کرد. در این دوران بین او و فرعونیان ارتباطات زیادی برقرار شد. سپس مصر عرصه درگیری ایرانیان و یونانی‌ها بود تا بعداً به عرصه درگیری ایرانی‌ها و رومی‌ها و سپس میان دولت‌های صفوی و عثمانی در «دوران اسلامی» تبدیل شود. مصری‌ها در معماری تخت جمشید به ایران کمک کردند. البته مصری‌ها خدمات مهمی به جهان اسلام نیز کردند. شاید بزرگ‌ترین خدمت درنبرد عین جالوت بود. در این جنگ ترمز حمله مغول‌ها را توانستند بکشند و کمک بزرگی به جهان اسلام کردند بعد از آن نبرد، مصر به تدریج بخشی از امپراتور عثمانی را تشکیل می‌داد (Alizadeh, 1384: 21-25).

از این رو به مدت چند قرن نمایندگان خلیفه عثمانی در مصر حکومت می‌کردند و مصر بخشی از حوزه سیاسی عثمانی‌ها را تشکیل می‌داد؛ اما با احداث کانال سوئز توسط مهندس فرانسوی فردینان دولسپس، این کشور را به اشغال خودشان درآوردند. روابط تهران با قاهره مدت کوتاهی پس از انقلاب ۲۳ ژوئیه ۱۹۵۲ در مصر در دوره حکومت مصدق بهبود یافت؛ زیرا او شناسایی اسرائیل از سوی ایران را پس گرفت (Alizadeh, 1384: 73). بعد از سرنگونی حکومت مصدق رابطه مصر و ایران تیره شد؛ زیرا روابط ایران و اسرائیل تقویت شد و یکی از عواقب آن جنگ تبلیغاتی بین ایران و مصر بود که

منجر به تغییر نام خلیج فارس به خلیج عربی از زمان جمال عبدالناصر شد. در این جنگ تبلیغاتی بین ایران و مصر تا حدودی عرب‌ها پیروز شدند؛ زیرا بعد از دهه ۱۹۵۰ نسل جوان در دنیای عرب متولد شدند. این‌ها فقط خلیج عربی را در کتاب‌های درسی خود یاد گرفته بودند؛ برخلاف تمام شواهد تاریخی که اسم آن همیشه خلیج فارس بود (Alizadeh, 1384:73-78). مرگ جمال عبدالناصر در مصر و به قدرت رسیدن انور سادات در سال ۱۹۷۰ به بهبود روابط مصر و ایران کمک کرد و دو کشور را از تنش و درگیری قبلی خارج کرد. (Chubin, and Zabih, 1974:141-145). اما انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹، روابط با مصر را دوباره به تنش بازگرداند، زیرا سادات به دلیل دوستی با شاه که مصر میزبان او بود، موضع خصمانه‌ای در قبال انقلاب ایران اتخاذ کرد. علاوه بر این، انقلاب ایران گرایش‌های ضد غربی و ضدآمریکایی داشت.

مصر و ایران دیگر با یک متحد بین‌المللی ارتباط نداشتند. تنش با انعقاد توافقنامه صلح مصر و اسرائیل در مارس ۱۹۷۹ افزایش یافت تا جایی که ایران روابط دیپلماتیک خود را با مصر قطع کرد. مصری‌ها در طول ۸ سال جنگ تحمیلی در کنار صدام ایستادند و نه تنها تسلیحات، بلکه نیروی انسانی را در اختیار صدام قرار دادند و هنگامی که نظامیان و مردم عراق در جبهه‌های جنگ حضور داشتند، کارگران مصری در بازار و کارخانه‌ها خلأ آن‌ها را پر می‌کردند. حتی وزیر دفاع مصر چند سفر به عراق داشت و در طراحی ایده‌های جنگی و دفاعی به افسران ارتش عراق کمک کرد. در تمام دوران جنگ این اتفاقات موجب شد تا روابط تهران و قاهره تیره‌تر شود (Baghat, 2009:50-54). بنابراین، وضعیت قطع روابط در دوره ریاست جمهوری پیشین محمد حسنی مبارک که از سیاست‌های سادات چه در رابطه با اسرائیل و ایالات متحده و چه در رابطه با جریان‌های سیاسی-مذهبی پیروی می‌کرد، ادامه یافت. تشدید تنش بین دو کشور با اتهام مصر به ایران به حمایت از گروه‌های تروریستی مصری رخ داد. هاشمی رفسنجانی (۱۳۶۸-۱۳۷۶) و پس از او و محمد خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴) با جهت‌گیری عمل‌گرایانه خود درصدد کاهش تنش با کشورهای منطقه از جمله مصر بودند. در ۱۶ دی ۱۳۸۲ به درخواست حمیدرضا آصفی سخنگوی سابق وزارت خارجه نام خیابان خالد اسلامبولی به خیابان انتفاضه تغییر پیدا کرد (Islamic Republic News Agency, January 6 2004). ولی نحوه برخورد مصر با ابتکارات تهران در دوره حسنی مبارک، مردد و محافظه‌کارانه بود. در نتیجه قطع روابط دیپلماتیک دو کشور تا فوریه ۲۰۱۱ ادامه پیدا کرد. قاهره بعد از بهار عربی به سمت بازنگری سیاست خود در قبال ایران رفت، نبیل العربی اولین وزیر امور خارجه پس از انقلاب مصر در ۲۵ ژانویه ۲۰۱۱

اظهار داشت که مصر ایران را کشور دشمن نمی‌داند و آماده آغاز یک مرحله جدید با آن است. مصر همچنین اجازه عبور کشتی‌های جنگی ایران در کانال سوئز را برای اولین بار از سال ۱۹۷۹ داد. سپس سفر محمد مرسی، رئیس‌جمهور سابق مصر، به ایران در اوت ۲۰۱۲ برای شرکت در اجلاس سران کشورهای غیرمتعهد انجام شد. این سفر رویدادی در مسیر احیای روابط دو کشور بود؛ زیرا این اولین سفر یک رئیس‌جمهور مصر به تهران پس از «انقلاب ایران» بود (Taflioglu and Halisdemir, 2019:295-300).

اما سرنگونی اخوان المسلمین در مصر پس از کودتای ۳۰ ژوئن ۲۰۱۳، به‌ویژه اظهارات رئیس‌جمهور مصر، عبدالفتاح السیسی، در مورد امنیت خلیج عربی برای افزایش امنیت مصر و همچنین تشدید تنش بین ایران و عربستان و رویکرد خصمانه ترامپ علیه ایران، روابط ایران و مصر را به وضعیت قبل از سال ۲۰۱۱ بازگرداند. به گفته تحلیل‌گران، ایران به‌دلیل سرمایه‌گذاری زیاد در مصر در دوره پهلوی علاقه‌مند است رابطه خود را با مصر احیا کند؛ زیرا ایران می‌خواهد با دو بازوی منطقه‌ای که یکی بازوی مذهبی یعنی عربستان است و دیگری بازوی ناسیونالیستی یعنی مصر است، همکاری کند (Arafat and Ciecierj, 2018:90-95). به‌تازگی سوسی رویکردی در سیاست خارجی مصر اتخاذ کرده است که هدف آن حفاظت از رژیم خود، گسترش آزادی عمل و تنوع در منابع کمک‌های خارجی به مصر است؛ حتی اگر چنین اهدافی با منافع برخی کشورها در تضاد باشد. با این رویکرد دولت سوسی، مصر و ایران نسبت به سال‌های گذشته به تعامل دیپلماتیک نزدیک‌تر شده‌اند. سوسی سه هدف واضح برای مصر طرح کرده است: اول، او تلاش می‌کند تا تهدید اخوان المسلمین را در مصر از بین ببرد؛ دوم، دولت سوسی بر احیای اقتصاد مصر و دستیابی به قدرت چانه‌زنی سیاسی تمرکز دارد. سوم، او تلاش می‌کند با افراط‌گرایی خشونت‌آمیز در سطح داخلی و خارجی مقابله کند (Boltuc, 2023:2-3)؛ بنابراین بعد از چهار دهه امیر عبداللہیان، وزیر خارجه سابق ایران خبر از احیای رابطه ایران و مصر در دوره دولت سیزدهم داد.

در آذرماه سال ۱۴۰۱ در حاشیه اجلاس بغداد دو، در پایتخت اردن، دیداری بین عبدالفتاح السیسی و امیر عبداللہیان وزیر خارجه سابق ایران انجام شد. دفاتر حافظ منافع دو کشور نقش مهمی در گفتگوهای احیای روابط دارند. همچنین امیر عبداللہیان با سامح شکری وزیر خارجه سابق مصر در حاشیه پانزدهمین نشست سازمان همکاری اسلامی در ۵ اردیبهشت ۱۴۰۳ در گامبیا دیدار و گفتگو کردند. وزیر خارجه دو کشور بر تقریب مذاهب و تقویت روابط در حوزه گردشگری تأکید کردند؛

زیرا گردشگری موجب اعتمادسازی و تفاهم میان دو ملت و درنهایت بهبود رابطه سیاسی می‌شود (Salami, 2023: 1-3). در ماه مارس ۲۰۲۳، دولت مصر اقداماتی را برای تسهیل گردشگری برای ایرانیان اعلام کرد و به آن‌ها اجازه داد تا از طریق یک شرکت معتبر تور گردشگری، ویزای ورود به سینا جنوبی را دریافت کنند. با وجود این‌ها، بستر روابط ایران و مصر اساساً یک بستر نامتوازنی بوده است. بسیار ساده‌انگارانه خواهد بود که کسی گمان کند روابطی که دهه‌ها در تنش بوده است، یک‌باره می‌تواند به طرف بهبود و عادی‌سازی پیش برود.

۳. مهم‌ترین فرصت‌ها و مزایای احیای روابط ایران و مصر

۳-۱. سطح داخلی

گرم شدن روابط در حال ظهور نتیجه تماس‌های انجام‌شده در دو سال گذشته است که شامل: ۱- گفتگوهای بین‌السیسی با رئیسی و وزیر امور خارجه سابق ایران در کنفرانس بین‌المللی بغداد در اوت ۲۰۲۱، ۲- دیدار وزیر اطلاعات مصر و معاون رئیس‌جمهور ایران در نوامبر ۲۰۲۲، ۳- تعامل بین سازمان‌های اطلاعاتی هر دو کشور پس از تجدید روابط ایران و عربستان با میانجیگری عمان و عراق، ۴- علیرغم ایدئولوژی‌های سیاسی مخالف، مصر و ایران در دهه گذشته حمایت خود را از دولت سوریه به رهبری بشار اسد گسترش داده‌اند. این اتفاق در حالی رخ داد که اکثریت کشورهای شورای همکاری خلیج فارس مخالف دولت بشار اسد بودند (Akbarzadeh and Barry, 2016: 2-5). بنابراین، این موضوع می‌تواند یک مزیت راهبردی برای تسریع روند آشتی ایران و مصر باشد، به‌ویژه اکنون سوریه به اتحادیه عرب بازگردانده شده و رئیس‌جمهور سوریه در جده به گرمی مورد استقبال قرار گرفت، ۵- برای مصر، ملاحظات اقتصادی نقش مهمی در شکل دادن به سیاست آن در قبال ایران دارد. مصر به دنبال افزایش فروش کالاهای خود در بازار ایران است. مصر می‌تواند در شرایط تحریم ایران با شرایط مناسب و بلندمدت برخی کالاهای مصرفی را دریافت کند و حتی از پول ملی خود استفاده کند که مبتنی بر هدف دلار زدایی بریکس است. در این میان مصر پرجمعیت‌ترین کشور عربی با بیشترین واردات گندم است. این کشور به دلیل بحران اوکراین با چالش جدی مواجه شده است، زیرا به‌شدت به گندم وارداتی روسیه و اوکراین وابسته است و مانند بسیاری از همسایگان خود از افزایش اخیر قیمت جهانی نفت بی‌بهره است، ۶- برای ایران و مصر، عادی‌سازی لزوماً به معنای حذف یا حل همه

اختلافات بین آنها نیست، بلکه به معنای همکاری عمل‌گرایانه در چارچوب چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب برای دستیابی به منافع مشترک است، ۷- از نظر گردشگری، فرصتی برای گسترش گردشگری مذهبی به اماکن شیعی (مانند آرامگاه مالک اشتر) در مصر و جنوب سینا وجود دارد. ۸- مصر در زمینه امنیتی به دنبال کمک ایران برای جلوگیری از فعالیت حوثی‌ها در امتداد تنگه باب‌المندب و تضمین آزادی دریانوردی در دریای سرخ به‌ویژه از طریق کانال سوئز است که منبع درآمد بسیار خوبی برای مصر است، ۸- اهداف ثبات و توسعه موردتوجه مصر در قبال ایران است. این اهداف با آنچه بریکس سرلوحه فعالیت‌های خود قرارداد، منطبق است. ۹- بهبود روابط ایران با مصر فرصتی برای مقابله با تحولات منطقه‌ای است که اسرائیل و برخی کشورهای عربی در تلاش برای ایجاد ائتلاف منطقه‌ای علیه ایران هستند (Borhani, 2023: 2-3)، ۱۰- ایران با بهبود روابط خود با مصر می‌تواند راه‌هایی برای گسترش روابط اقتصادی و تجاری خود در منطقه از جمله استفاده از کانال سوئز و افزایش صادرات خود به مصر فراهم کند.

این در راستای استراتژی اقتصاد مقاومتی ایران است که هدف آن تقویت تاب‌آوری کشور در برابر تحریم‌ها و یک‌جانبه‌گرایی آمریکا از طریق تقویت تجارت با بازارهای منطقه است، ۱۱- ایران به دنبال دور زدن تحریم‌های آمریکا و صادرات به کشورهای همسایه است و مصر فرصت بسیار خوبی برای صادرات کالاهای مصرفی فراهم می‌کند؛ زیرا هر دو کشور عضو بریکس نیز هستند (Soltaninejad, 2018: 483-485)، ۱۲- در طول هشت سال حکومت عبدالفتاح السیسی، روابط ایران و مصر نسبتاً سرد بود، اما هیچ بحران عمیقی بین دو کشور رخ نداده است. این مسئله امید به احیای روابط بین دو کشور در آینده نزدیک در چارچوب چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب افزایش داده است، ۱۳- ایران و مصر در سطح داخلی با مانع جدی در مسیر احیای روابط روبرو نیستند؛ به شرطی که منطق سیاست را جایگزین منطق امنیتی کنند، ۱۴- دو کشور منافع مشترک زیادی در احیای روابط دوجانبه دارند. در این شرایط جدید کشورهای منطقه به این دیدگاه مشترک رسیده‌اند که باید موضوع تقویت روابط دیپلماتیک را بر دیگر تنش‌های موجود در موضوع روابط دوجانبه ترجیح و برتری دهند و به سوی تقویت روابط تحرکی جدی داشته باشند، ۱۵- هر دو کشور ایران و مصر در شرایط کنونی به تقویت روابط دوجانبه نیاز دارند.

۲-۳. سطح منطقه‌ای

در سطح منطقه‌ای نیز مزایای احیای روابط شامل: ۱- عادی‌سازی روابط ایران و مصر در مقیاس منطقه‌ای تأثیر مستقیمی بر امنیت کشورهای شورای همکاری خلیج فارس خواهد داشت. در این مقطع،

منطقه خلیج فارس بیش از هر چیزی به تنش‌زدایی و ثبات امنیتی نیاز دارد، ۲- عربستان با پیگیری برنامه بلندپروازانه چشم‌انداز ۲۰۳۰ خود به دنبال جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تضمین ثبات اقتصادی بلندمدت است، ۳- امارات به دنبال تضمین امنیت تجارت دریایی و عبور امن و آزاد کشتی‌ها در آب‌های اطراف است، ۴- ایران نیز به شدت به فضای تنفس در منطقه خاورمیانه نیاز دارد تا از انزوایی که به طور سنتی آمریکایی‌ها از دهه ۱۳۹۰ بر ایران تحمیل کرده‌اند، خارج شود.

بنابراین خیلی مهم است که ایران از این انزوا خارج شود و چه فرصتی بهتر از احیای روابط با کشور مصر است، ۵- مصر کشوری مهم و اثرگذار در جهان اسلام، کانال سوئز و در شمال آفریقا است که به طور سنتی در جهان عرب نیز نفوذ زیادی دارد، ۶- مزیت دیگر احیای روابط با مصر برای ایران این است که مصر قدرت مهم و اثرگذار در جهان عرب است. اگر بخواهیم دو کشور در جهان اسلام و جهان عرب متمایز کنیم که تأثیر فزاینده و عمیقی بر بقیه کشورها دارد، قطعاً یکی از آن‌ها مصر است. مصر هم کشوری گفتمان‌ساز در جهان اسلام به شمار می‌رود، هم جمعیت بالایی دارد و هم موقعیت استراتژیک ویژه‌ای در شمال آفریقا دارد، ۷- احیای روابط مصر با ایران می‌تواند به ایران قدرت چانه‌زنی در منطقه بدهد، ۸- اثرگذاری مصر بر مسئله فلسطین نیز مزیت دیگر مصر برای ایران هست. به هر حال موضوع فلسطین یکی از اولویت‌های سیاست خارجی ایران است، ۹- ایجاد توازن بین مصر و عربستان نیز مزیت دیگر مصر برای ایران است. به هر حال مصر و عربستان هرچند در دهه اخیر برخی از مشکلاتشان را حل کرده‌اند، ولی در نهایت دو کشور به لحاظ اهمیت در جهان اسلام و جهان عرب رقبای یکدیگر محسوب می‌شوند (Dunne:2015:1-3)، ۱۰- ایران می‌تواند از طریق توسعه روابط با مصر در واقع ابعاد جدیدی از روابط خودش را با عربستان و کشورهای عضو شورای همکاری ایجاد کند. به ویژه احیای روابط می‌تواند در تضعیف برخی ادعاهای ارضی و مرزی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس مؤثر باشد و همچنین کمک کند کشورها علاقه‌مندی بیشتری به توسعه روابط با ایران داشته باشند، ۱۱- مصر به دنبال استفاده از ظرفیت‌های ایران برای موازنه با عربستان است. عربستان یکی از رقبای اصلی مصر است و مصری‌ها می‌توانند از طریق ظرفیت‌های ایران در خلیج فارس عربستان را در یک موقعیت رقابت‌آمیز بیشتری قرار دهند که تمایل بیشتری برای امتیاز به مصر در موضوعات گوناگون داشته باشد.

۱۲- موازنه قدرت با اسرائیل نیز برای مصر مهم است. ایران و اسرائیل دشمنان وجودی یکدیگر هستند و هرگونه توسعه روابط با یکی از این دو کشور می‌تواند به طرف‌های دیگر امتیاز یا کارت‌های ویژه‌ای

برای بازی بدهد. به طوری که مصری‌ها می‌توانند با احیای روابط با ایران امتیازات بیشتری از اسرائیل در موضوعات مختلف مرزی و مسئله فلسطین بگیرند، ۱۳- بهره‌گیری از ظرفیت‌های ایران برای موضوع فلسطین امتیاز دیگر ایران برای مصر است. به هر حال ایران در موضوع فلسطین، روی گروه‌های جهادی فلسطین به دلیل حمایت‌هایی که از آن‌ها می‌کند، اثرگذار است. بنابراین مصری‌ها می‌توانند از طریق احیای روابط با ایران فشارهای بیشتری روی گروه‌های فلسطینی برای کاهش تنش بگذارند. هم‌زمان مصر می‌تواند از ظرفیت‌های ایران استفاده کند تا فشار بیشتری بر اسرائیل وارد کند و امتیازات بیشتری به فلسطینی‌ها بدهد، ۱۴- ثبات منطقه‌ایی برای مصر بسیار مهم است. مصر مانند بیشتر کشورهای عربی منطقه ثبات را بر آشوب ترجیح می‌دهد. به این دلیل که تجربه خاورمیانه نشان داده است که این منطقه هرچقدر آشوبناک باشد دینامیزهای انتقال آشوب از یک حوزه یا یک زیرسیستم به سایر زیرسیستم‌های منطقه وجود دارد. شاید یک نمونه خیلی بارز در حوادث بهار عربی ببینیم که یک اتفاق در یک کشور به سرعت در کل منطقه فراگیر شد، ۱۵- مصری‌های به این مسئله واقف هستند. اعراب به خاطر نوع نظام حکمرانی که در کشورشان برقرار کردند، هرچقدر منطقه ثبات بیشتری داشته باشد و درگیری کمتر باشد این امر کمک خواهد کرد که بقای نظام سیاسی‌شان بیشتر تضمین شود و کمتر درگیر چالش‌های خارج از مرزها شوند. در نتیجه این وضعیت برایشان مؤثر و مفید است. (Jafari, 2015: 1-2)، ۱۶- عادی‌سازی روابط عربستان و ایران به دلالت‌آثیرگذاری پویایی‌های منطقه‌ای و جهانی تأثیرات مثبتی در سراسر منطقه داشته و فضای مناسبی را برای تنش‌زدایی ایجاد کرده است که در دهه‌های گذشته سابقه نداشته است (Reuters, 2023: 1-2)، ۱۷- عادی‌سازی روابط بین عربستان و ایران هرگونه مخالفت کشورهای خلیج فارس با تصمیم مصر برای عادی‌سازی روابط با تهران را کاهش می‌دهد، ۱۸- در واقع، رئیس‌جمهور السیسی به طور بالقوه می‌تواند از این تحول به عنوان بهانه‌ای برای توجیه عادی‌سازی روابط با ایران در آینده نزدیک استفاده کند. قاهره از عادی‌سازی عربستان و ایران استقبال کرده است، اما همچنان در حال ارزیابی تأثیر این تحول بر موضع ایران در موضوعات مختلف منطقه‌ای است (Zraick, 2016: 1-2).

۳-۳. سطح جهانی

مزایای احیای روابط در سطح جهانی قابل توجه است. برخی از آن‌ها عبارتند از: ۱- امنیت محوری و موازنه تهدید در منطقه خاورمیانه توسط آمریکا و اسرائیل شکل گرفته است. یکی از کشورهای مخالف این نظم در منطقه ج.ا.ایران بوده است. از زمان فروپاشی شوروی منطقه خاورمیانه در برابر مداخله

خارجی و پویش‌های داخلی آسیب‌پذیر بوده و از قدرت‌های هژمون تأثیر پذیرفته است. تحولاتی که در رویکرد آمریکا از سال ۲۰۱۲ نسبت به منطقه ایجاد شد، بر تحولات منطقه تا به امروز تأثیر گذاشته است. آمریکا در سال ۲۰۱۲ در دوره اوباما اعلام کرد که بر اساس استراتژی امنیت ملی جدید خود به سمت آسیا و مهار چین می‌رود. دو حزب آمریکا دیدگاه متفاوت در مورد منطقه خاورمیانه دارند. یک دیدگاه از سوی دولت بوش پسر مطرح شد که بر حضور نظامی آمریکا در منطقه تأکید دارد تا توسعه و دموکراسی را در منطقه حمایت و از شکل‌گیری گروه‌های تروریستی جلوگیری کند. ولی در دوران اوباما و بعداً بایدن این دیدگاه شکل گرفت که مانند در خاورمیانه فایده‌ای ندارد؛ زیرا با وجود مداخله و تغییر رژیم عراق و افغانستان تغییراتی در راستای منافع آمریکا شکل نگرفته است؛ بنابراین در بهار عربی که مصادف با حکومت دموکرات‌ها در آمریکا بود، کشورهای عربی احساس کردند تنها گذاشته شده‌اند و آمریکا از آن‌ها حمایت جدی به عمل نیاورده است. این موضع‌گیری‌ها باعث شد یک نوع ناراحتی از حزب دموکرات در کشورهای عربی شکل بگیرد و این باعث واگرایی بین آمریکا و کشورهای عربی منطقه شد (Gghramanpur and Khoratian, 2022).

۲- با توجه به روند عادی‌سازی، سیاست اسرائیل در منطقه خاورمیانه خروج از انزواست. نتانیاهو معتقد بود، مسئله دو دولت خاتمه پیدا کرده و روند عادی‌سازی روابط را با کشورهای منطقه تکمیل می‌کند؛ اما عملیات حماس ورق را برگرداند و باز مخالفت‌های افکار عمومی جهانی و کشورهای مختلف با تهاجم اسرائیل به غزه موجب شد، مسئله دو دولت مجدداً مطرح شود (Xinhua, 2024: 3-4)،

۳- درگیرهای یهودیان تندرو با فلسطینی‌ها و یهودی‌سازی شرق بیت‌المقدس از یک‌سو و از سوی دیگر مسئله عادی‌سازی روابط اسرائیل با کشورهای منطقه موجب شد حماس با آن مقابله کند و عملیات طوفان الاقصی را آغاز کند. در واقع طرح عادی‌سازی به ضرر ایران بود. عملیات حماس موازنه را به نفع جبهه مقاومت تغییر داد، ۴- ایران و آمریکا می‌خواهند جنگ غزه گسترش پیدا نکند؛ اما اختلاف آمریکا و ایران این است که ایران خواهان خاتمه سریع جنگ غزه است تا موازنه تهدید شکست بخورد؛ ولی آمریکا تا حالا با کمک تسلیحاتی و حمایت‌های خود از اسرائیل غیرمستقیم اجازه داده است، اسرائیل غزه را بمباران و حمله زمینی انجام دهد تا موازنه تهدید را مجدداً در منطقه حکم‌فرما کند (Gghramanpur and Khoratian, 2022). در چنین شرایطی بود که مسئله احیای روابط با کشورهای منطقه مانند مصر مور توجه دولت سیزدهم قرار گرفت. ۵- هدف ایران از احیای رابطه با عربستان و بعد مصر و کشورهای دیگر منطقه مانند بحرین این است که روند عادی‌سازی به حاشیه

رانده شود و شکست بخورد و همچنان کشورهای منطقه به مسئله فلسطین مانند گذشته پایبند باشند، ۶- هدف نهایی ایران این است اسرائیل از انزوا خارج نشود و به قدرت برتر منطقه تبدیل نشود. ۷- مصر به دلیل وابستگی مالی به غرب و نگرانی‌های امنیتی به دلیل هم‌مرز بودن با اسرائیل گاهی از خط قرمز فلسطین رد می‌شود. این وضعیت تمایل ایران برای احیای رابطه با مصر تشدید می‌کند، ۸- حضور چین در منطقه رقابت بین آمریکا و چین ایجاد کرده و دوران گذار را در منطقه شکل داده است. ۹- ایران ممکن است تلاش کند به کمک کشورهای عربی منطقه، چین و روسیه چالش جدی برای نظم آمریکایی ایجاد کند، ۱۰- عادی‌سازی روابط برخی کشورهای عربی با اسرائیل باعث شد رویکرد فعالی در دولت سیزدهم برای جلوگیری از آن شروع شود. در نتیجه انعقاد قراردادهای طولانی‌مدت ایران با چین و روسیه انجام شد. روابط با عربستان احیا شد و تلاش شد مسئله یمن حل شود. همچنین تلاش شد احیای رابطه با مصر در دستور کار قرار گیرد، ۱۱- در مقیاس جهانی، جنگ روسیه در اوکراین و افزایش نفوذ چین در خاورمیانه و شمال آفریقا تأثیر قابل توجهی بر تحولات منطقه‌ای داشته است و می‌تواند مصر و ایران را بیش از هر زمان دیگری به عادی‌سازی روابط خود نزدیک کند؛ زیرا هر دو کشور روابط قوی با روسیه و چین از جمله در چارچوب بریکس دارند که پتانسیل منافع سیاسی، اقتصادی و ژئواستراتژیک قابل توجهی را ارائه می‌دهد (Baghat, 2023: 1-2)، ۱۲- هر دو کشور از رقابت بین ایالات متحده و چین برای پیشبرد برنامه‌های منطقه‌ای خود در چارچوب چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب استفاده می‌کنند. مصر در حال تقویت روابط خود با مسکو است. در حالی که ایران از روابط خود با مسکو و پکن برای کاهش تأثیر تحریم‌های آمریکا و اجتناب از انزوا استفاده می‌کند. در جدول زیر مهم‌ترین متغیرها و شاخص‌هایی که بیانگر احتمال حیای روابط ایران و مصر است نشان داده شده است:

ردیف	متغیرهای بیانگر احتمال احیای روابط ایران و مصر	شاخص‌های بیانگر احتمال احیای روابط ایران و مصر
۱	تحولات مثبت در روابط ایران و کشورهای حاشیه خلیج فارس	۱- ایران روابط خود را با عربستان احیا کرده، ۲- سفر شیخ طحون بن زاید آل نهيان، مشاور امنیت ملی امارات به تهران و بهبود رابطه با این کشور، ۳- امارات و عربستان نفوذ زیادی بر مصر دارند، بهبود رابطه با آن‌ها زمینه برای احیای رابطه با مصر است. ۳- اقتصاد برای السیسی در همکاری با کشورهای حاشیه خلیج فارس مهم است. ۴- درزمینه غزه هماهنگی بین ایران و مصر انجام شده و هر دو کشور خواستار خاتمه جنگ هستند.

۲	تغییر در الگوی تعاملات منطقه‌ای	<p>۱-بازنگری در سیاست‌ها به نفع سیاست‌های عمل‌گرایانه و تفاهم و همکاری، ۲- اتحادهای منعطف و تعاملات منطقه‌ای سیال به‌عنوان مشخصه تعاملات جدید منطقه، ۳- تغییر در سیاست‌های آمریکا در منطقه و گرایش به آسیای جنوب شرقی برای مهار چین، ۴- تمرکز دولت‌های منطقه بر موضوعات و پرونده‌های مختلف، علیرغم اختلاف دیدگاه‌ها و مواضع در مورد سایر موضوعات و پرونده‌ها</p>
۳	ظهور سیگنال‌های مثبت در روابط ایران و مصر از انقلاب مصر در ژانویه ۲۰۱۲	<p>۱-دیدار وزرای امور خارجه ایران و مقامات بلندپایه کشورهای عربستان، اردن، کویت، مصر، قطر و ترکیه در حاشیه مجمع عمومی سازمان ملل در سپتامبر ۲۰۲۱، ۲- تأکید سعید خطیب زاده سخنگوی سابق وزارت خارجه به پیشرفت در روابط دو کشور در اکتبر ۲۰۲۱، ۳-گفتگو بین وزرای خارجه مصر و ایران در حاشیه اجلاس بغداد در مورد همکاری و مشارکت در اوت ۲۰۲۱، ۴-دیدارهای مختلف بین مقامات ایران و مصر (رئیس‌جمهور دو کشور، وزرای خارجه و سایر مقامات دو کشور) بیانگر علاقه‌مندی دو طرف به احیای روابط است.</p>
۴	علاقه مصر به تقویت روابط با عراق، لبنان و سوریه به‌عنوان کشورهای محور مقاومت	<p>۱-همکاری با کشورهای محور مقاومت عاملی برای فشار آوردن به قاهره برای تجدیدنظر در روابط خود با تهران؛ ۲- مصر از سال ۲۰۱۹ با عراق و اردن در یک مشارکت توسعه سه‌جانبه تعامل داشته، ۳- پروژه انتقال گاز مصر به لبنان از طریق سوریه نیز مورد توجه بوده، ۴-توسعه مورد انتظار در روابط قاهره و دمشق به‌دلیلحمایت مصر از بازگشت سوریه به اتحادیه عرب و حوزه عربی</p>
۵	تمایل مصر برای حفظ آرامش اوضاع غزه	<p>۱-تلاش قاهره برای ثبات در غزه و عدم تشدید درگیری نظامی با اسرائیل ۲- ایفای نقش فعال و میزبانی و میانجیگری برای خاتمه جنگ اسرائیل و حماس، ۳-ایران بر گروه‌های فلسطینی مانند حماس نفوذ زیادی دارد؛ ۴-مصر به هر طریقی تلاش دارد با ایران در چارچوب حفظ ثبات در غزه ارتباط برقرار کند؛ ۵-مصر تلاش دارد از غزه به‌عنوان کارت ایران برای مقابله با اسرائیل استفاده نکند، ۶-احیای روابط دیپلماتیک ایران با مصر می‌تواند بر موازنه قدرت در منطقه و حل مسئله فلسطین به نفع آن‌ها به روش‌های سیاسی کمک کند.</p>
۶	علاقه مصر به امنیت کشتیرانی در دریای سرخ و کانال سوئز به‌دلیلنیاز اقتصادی	<p>۱-درآمدهای این کانال در سال مالی ۲۰۲۳ تا ۲۰۲۴ به ۷.۲ میلیارد دلار از ۹.۴ میلیارد دلار در سال قبل به‌دلیلحمله، حوثی‌ها به کشتی‌های تجاری در دریای سرخ و اقیانوس هند کاهش یافته؛ ۲-تلاش مصر برای استفاده از نفوذ ایران بر حوثی‌ها برای تأمین امنیت کشتی‌رانی بین‌المللی</p>
۷	جنگ اوکراین و دوقطبی شدن نظام بین‌المللی و منطقه‌ای ناشی از آن	<p>۱-توجه به نزدیک بودن این دو کشور به روسیه و اتخاذ مواضع نزدیک‌تر به‌جانب روسیه در جنگ، می‌تواند به‌نوعی بر روابط مصر و ایران تأثیر بگذارد، ۲- اگر وضعیت به سمت قطبی شدن شدید بین‌المللی پیش برود، ممکن است مسکو تلاش کند متحدان خود ایران و مصر را به هم نزدیک کند؛ ۳- جنگ روسیه و اوکراین و نفوذ فزاینده چین در خاورمیانه و شمال آفریقا نیز تأثیری اساسی بر تحولات منطقه‌ای داشته است که می‌تواند مصر و</p>

ایران را بیش از هر زمان دیگری به تقویت روابط خود نزدیک کند؛ ۴- دو کشور از رقابت بین ایالات متحده و چین برای پیشبرد برنامه‌های منطقه‌ای خود در چارچوب چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب استفاده می‌کنند.		
--	--	--

منبع: نگارندگان

۴. مهم‌ترین چالش‌های احیای روابط ایران و مصر

۴-۱. سطح داخلی

در کنار مزایا و فرصت‌ها موانع و چالش‌هایی نیز بر سر راه احیای روابط دیپلماتیک ایران و مصر وجود دارند، از جمله: ۱- انباشت تاریخی از سوء تفاهمات و رقابت‌های میان دو کشور خصوصاً برخی از این انباشت‌های تاریخی و سوء تفاهمات در دوره پهلوی دوم اتفاق افتاد. رقابت بین محمدرضا پهلوی و عبدالناصر، قرائت ایرانی و قرائت ناسیونالیستی که جمال عبدالناصر در منطقه ارائه می‌داد و بخش دیگر آن به دوره بعد از انقلاب برمی‌گردد، ۲- موضع‌گیری انور سادات و بعد حسنی مبارک و دیگر رهبران مصر از یکسو و از سوی دیگر نام‌گذاری خیابانی در تهران به نام خالد اسلامبولی و دستور امام خمینی برای قطع رابطه با مصر و... انباشتی از سوء تفاهمات ایجاد کرد و روی ذهنیت‌های دو طرف از یکدیگر اثر گذاشت که پاک کردن آن‌ها زمان‌بر هست، ۳- در ایران برخی معتقد بودند، برقراری رابطه با مصر خیانت به آرمان فلسطین، پذیرش ضمنی قرارداد کمپ دیوید و تسلیم در برابر خواسته‌های مصر است. آن‌ها معتقدند، مصر برای بهبود رابطه باید پرچم رژیم سابق پادشاهی ایران را از مقبره شاه بردارد و نام پهلوی را از خیابان‌های قاهره مصر حذف کند، ۴- عناصری نیز در دولت مصر هستند که همچنان متحد غرب محسوب می‌شوند و با سیاست اسرائیلی‌ها هماهنگی و همسویی دارند. این عناصر در وزارت خارجه و دیگر دستگاه‌های دولتی مشغول هستند و علی‌رغم شعارهایی که دولت السیسی مبنی بر بهبود روابط با ایران سر داده، علناً جلوگیری از برقراری و گسترش روابط را رقم می‌زنند و در تلاش هستند تا قطع روابط ادامه پیدا کند (Baranov, 2017: 2-4) با وجود این چالش‌ها، منابع مصری نسبت به چشم‌انداز همکاری مصر و ایران در زمینه مسائل منطقه‌ای به‌ویژه در مورد چالش‌های مشترک مانند تروریسم، افراط‌گرایی، مداخله خارجی و کمبود آب ابراز خوش‌بینی کرده‌اند. انتظار می‌رفت عبدالفتاح السیسی و ابراهیم رئیسی در جریان نشست سازمان ملل در نیویورک در سال جاری با

«کمپ دیوید؛ و تأثیر آن. بر. روابط ایران و مصر. از. استقبال شاه تا. اعتراض. انقلابیون.» <http://tarikhirani.ir/fa/files/11/bodyView/103/>

یکدیگر دیدار کنند؛ تا مذاکرات دو کشور که در نظم سیاسی جدید در خاورمیانه پدیدار شده است، رسماً آغاز شود؛ اما پایان دولت سیزدهم موجب شد این امر به دولت چهاردهم موکول شود (Ramufel, 2024: 1-2). سبسی سه هدف واضح برای مصر طرح کرده است: اول، او تلاش می‌کند تا تهدید اخوان المسلمین را در مصر از بین ببرد؛ دوم، دولت سبسی بر احیای اقتصاد مصر و دستیابی به قدرت چانه‌زنی سیاسی تمرکز دارد. سوم، او تلاش می‌کند با افراط‌گرایی خشونت‌آمیز در سطح داخلی و خارجی مقابله کند. تحقق برخی از این اهداف با همکاری مصر با ایران در چارچوب چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب در منطقه تحقق می‌یابد. مدتی طول می‌کشد تا درک شود که آیا این رویکرد جدید همان‌طور که قاهره و تهران تصور می‌کنند، کار می‌کند یا خیر. ولی تجربه دهه‌های گذشته نشان می‌دهد که رویارویی‌های دو کشور در چند دهه گذشته نتیجه نداده است و در واقع به بی‌ثباتی سیاسی و افول اقتصادی دامن زده است. این تجربه می‌تواند برای دو کشور آموزنده باشد و زمینه را برای احیای روابط دیپلماتیک دو کشور ایران و مصر فراهم سازد (Baghat, 2009: 47-54).

۴-۲. سطح منطقه‌ایی

موانع و چالش‌های احیای روابط در سطح منطقه‌ایی عبارتند از: ۱- هم‌عربستان و هم‌اسرائیل خیلی تمایل به توسعه رابطه ایران و مصر در سطوح عالی ندارند. اسرائیلی‌ها کاملاً مخالف بهبود رابطه ایران و مصر هستند و تلاش خواهند کرد احیای روابط ایران و مصر اتفاق نیفتد. زیرا هرچقدر ابعاد نفوذ منطقه‌ایی ایران افزایش پیدا کند و تأثیرگذاری دیپلماتیک آن بیشتر شود، این خبر خوبی برای اسرائیل در منطقه نیست؛ همان‌طور که عادی‌سازی روابط اسرائیل با کشورهای منطقه خبر خوبی برای ایران نیست. عربستان نیز شاید تمایل زیادی به توسعه رابطه ایران و مصر نداشته باشد. زیرا ایران و مصر از همکاری خودشان برای ایجاد موازنه در برابر عربستان استفاده خواهند کرد. تقویت رابطه ایران و مصر ممکن است نقش عربستان را در جهان اسلام به‌نوعی تحت‌الشعاع قرار دهد. این‌ها احتمالاتی هستند که باید به آن‌ها توجه شود، ۲- موضوع جزایر سه‌گانه نیز یکی دیگر از موانع احیای روابط ایران و مصر است. زیرا مصر در مقاطع مختلف از بیانیه‌های شورای همکاری خلیج فارس در موضوع جزایر سه‌گانه حمایت کرده است و این امر اصلاً مقبول ایران نبوده است، ۳- اسرائیل در سطح منطقه‌ایی مخالف احیا و حداقل توسعه روابط ایران و مصر است.

۴- عربستان و کشورهای حوزه خلیج فارس نیز بسته به نوع احیای روابط می‌توان از موضع احتمالی آن‌ها سخن گفت، یعنی اگر این کشورها احساس کنند که احیای روابط ایران و مصر می‌تواند به ثبات

منطقه کمک کند؛ نقش ایران در منطقه کنترل شود و موجب افزایش بیش از اندازه قدرت مصر نشود، قطعاً با این روابط مخالفت جدی نمی‌کنند. اما اگر این احیای روابط به نحوی باشد که منجر به افزایش نقش ایران در زیرسیستم خلیج فارس شود یا باعث شود که مصری‌ها از دعاوی سرزمینی در مورد جزایر سه‌گانه عقب‌نشینی کنند یا اینکه باعث موازنه سازی این دو قدرت در برابر کشورهای خلیج فارس شوند قطعاً ممکن است در مورد این احیای روابط دیدگاه مثبتی نداشته باشند، ۵- مصر در قبال نقش و نفوذ منطقه‌ای ایران موضع محتاطانه‌ای دارد و آن را تهدیدی بالقوه برای منافع منطقه‌ای خود می‌داند. علیرغم موقعیت ضعیف کنونی مصر، این کشور همچنان در آرزوی حفظ موقعیت خود به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای است که ممکن است باعث تنش با دیگر بازیگران منطقه به‌ویژه ایران و ترکیه شود (Bahi, 2016: 84-87)، ۶- روابط قوی ایران با جناح‌های فلسطینی مانعی بالقوه برای عادی‌سازی روابط با قاهره است. هم مصر و هم ایران ممکن است درگیر جنگ قدرت برای اعمال نفوذ بر این جناح‌ها، با هدایت منافع و برنامه‌های خود شوند. حمایت ایران از گروه‌های نیابتی براساس منطق استراتژیک است که گاهی به تفکرات ایدئولوژیک ج.ا.ایران نیز همسویی دارد (Rumi and Kazemi, 2022: 131) ۷- هم‌مرز بودن مصر با فلسطین اشغالی احتمالاً نگرانی قاهره بعد از ارتقای روابط با تهران را دوجندان می‌کند و به همین دلیل با قاطعیت نمی‌توان از تمایل مصر برای ارتقای روابط به سطح سفیر سخن گفت؛ بنابراین، پیشرفت روابط مصر و ایران به‌طور اساسی و در وهله اول منوط به تفاهات دو طرف در خصوص برخی پایه‌ها و عوامل تعیین‌کننده روابط است که در آینده به دست خواهند آورد. اظهارات سامح شکری ضرورت این توافقات بین ایران و مصر را نشان می‌دهد. (Waleed, 2024: 1-2)

۸- مانع حیاتی دیگر در مواضع متضاد هر دو کشور در رابطه با روابطشان با اسرائیل نهفته است. درحالی‌که السیسی در مصر روابط قوی با تل‌آویو دارد، ایران همچنان دشمن اصلی اسرائیل است. این ناهماهنگی نگرانی‌هایی را در مورد توانایی مصر برای ایجاد تعادل مؤثر در روابط خود با تهران و تل‌آویو ایجاد می‌کند، ۹- پرونده‌هایی مانند فلسطین، امنیت خلیج فارس، گذرگاه‌های آبی منطقه، اوضاع یمن و لبنان و نفوذ منطقه‌ای ایران همگی برای مصر به‌مثابه مسائل امنیت ملی هستند. قاهره به‌شدت خواهان مطلع شدن از تحولات موضع ایران در موارد مذکور است و این مسائل تأثیر و بازتابی آشکار بر گسترش روابط دوجانبه ایران و مصر در آینده خواهند داشت. ۱۰- عادی‌سازی اخیر روابط ایران و عربستان، بازگشت سوریه به رهبری بشار اسد به اتحادیه عرب و بهبود روابط قطر و عربستان، قطر و

امارات و همچنین مذاکرات صلح بین ترکیه و مصر همگی نشان از وضعیت جدیدی دارند، ۱۱- برخلاف اروپا، آمریکا و اسرائیل، کشورهای عربی مانند مصر کمتر نگران برنامه هسته‌ای ایران هستند و بیشتر نگران سیاست منطقه‌ای تهران هستند. به نظر می‌رسد با وجود چالش‌های فراوان، رهبران عرب از جمله مصری‌ها تصمیم گرفته‌اند به‌جای تقابل، تعامل با تهران را امتحان کنند (-Bromley, 2055:504). این رویکرد، دولت سیسی مصر و ایران را نسبت به سال‌های گذشته به تعامل دیپلماتیک نزدیک‌تر کرده است.

۳-۴. سطح جهانی

در سطح جهانی نیز موانعی برای احیای روابط ایران و مصر وجود دارد. از جمله: ۱- فشار احتمالی آمریکا یکی از موانع احیای روابط ایران و مصر است. یعنی اگر آمریکا همچنان به دنبال پیگیری سیاست انزوای ایران در منطقه و جلوگیری از باز شدن فضای حیاتی برای ایران در منطقه باشد، این کشور یکی از موانع احیای روابط ایران و مصر محسوب می‌شود. زیرا توسعه روابط ایران و مصر مغایر با سیاست‌های کلی امریکای‌ها در منطقه است؛ مگر اینکه گشایشی در روابط ایران و آمریکا در موضوعات مختلف اتفاق بیفتد که چشم‌انداز این موضع هم خیلی روشن و دقیق نیست، ۲- کشورهای فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای موضعشان نسبت به احیای رابطه ایران و مصر یکسان نیست؛ زیرا منافع مختلفی در این زمینه دارند. اگر از آمریکا شروع کنیم با توجه به شرایط موجود آمریکا تمایلی به احیای روابط ایران و مصر ندارند و از انواع ابزارها و در واقع تصمیماتی که می‌توانند بگیرد برای جلوگیری از این احیای روابط یا حداقل گسترش بیش‌ازحد آن استفاده می‌کند، ۳- چینی‌ها قطعاً موافق احیای روابط ایران و مصر هستند. زیرا چینی‌ها به دنبال بهره‌برداری خودشان در منطقه هستند. چینی‌ها در منطقه دو اولویت دارند، یکی از آن‌ها اقتصاد است و دیگری کاهش نقش آمریکا در منطقه خاورمیانه. احیای روابط ایران و مصر می‌تواند در راستای هر دو اولویت چین در منطقه باشد. یعنی با ایجاد ثبات در منطقه اهداف اقتصادی چین در منطقه بهتر تأمین می‌شود. احیای رابطه در کاهش نقش آمریکا نیز در منطقه می‌تواند مؤثر باشد، ۳- روابط استراتژیک مصر با ایالات متحده ممکن است مانع از توانایی این کشور برای توسعه روابط قوی با ایران شود، زیرا واشنگتن همچنان رویکرد خصمانه در قبال ایران دارد. هرچند ممکن است آمریکا به دلیل نگرانی از افزایش نفوذ چین و روسیه در منطقه، رویکرد متفاوتی در قبال احیای روابط ایران و مصر اتخاذ کند، ۴- در طول تاریخ مصر و ایران تحت تأثیر عوامل خارجی یکدیگر را رقیب نفوذ در خلیج فارس می‌دیدند و سعی می‌کردند از برتری یکدیگر در منطقه جلوگیری

کنند (Povey, 2015: 156-157)، ۵- دولت‌های خارجی از جمله آمریکا، اسرائیل، فرانسه و انگلیس از هرگونه روابط ایران و مصر به‌دلیل پتانسیل جریان‌ات مردمی در هر دو کشور، واهمه دارند چراکه اگر دو کشور به یکدیگر نزدیک شوند، نشانگر وحدت جهان اسلام و تأثیرگذاری فکری و عقیدتی مصر بر جهان اسلام است؛ درحالی‌که ایران و مصر با افراط‌گرایی‌های آمریکایی‌ها در منطقه، حرکت‌های داغشی و وهابیت مخالف هستند. به همین دلیل آن کشورها از نزدیکی ایران و مصر هراس دارند. (Deutsche Presse-Agentur, 2023: 1) با توجه به موارد مذکور در جدول زیر برخی چالش‌های مهم‌تر احیای روابط ایران و مصر نشان داده شده است:

ردیف	متغیرهای مهم مانع احیای روابط ایران و مصر	شاخص‌های مهم مانع احیای روابط دیپلماتیک ایران و مصر
۱	رقابت ویژگی اصلی روابط ایران و مصر	۱- اختلافات مصر و ایران بر سر پرونده‌های کلیدی منطقه بدیع یا تصادفی نیست، بلکه دارای امتداد عمیق و در مرکز روابط بین دو کشور؛ ۲- اختلاف نظر در مورد امنیت منطقه خلیج فارس؛ ۳- اختلاف نظر در مورد اسرائیل؛ ۳- اختلاف نظر در مورد آمریکا؛ ۴- اختلاف نظر در مورد امنیت منطقه؛ ۵- اختلاف نظر در مورد رفتار منطقه‌ای ایران و ... ۶- دشواری همگرایی به‌دلیل اختلافات در عرصه‌ها مختلف
۲	تأثیر مسئله هسته‌ای ایران بر روابط ایران و مصر	۱- مشخص شدن مواضع مصر و کشورهای عربی خلیج فارس با ایران بر اساس ماهیت توافق احتمالی ایران با قدرت‌های بزرگ؛ ۲- اینکه توافق احتمالی در مورد پرونده هسته‌ای ایران شامل پرونده موشک‌های بالستیک ایران و رفتار منطقه‌ای باشد یا خیر؛ ۳- اینکه آیا این‌ها نگرانی‌هایی هستند که کشورهای خلیج فارس خواستار رسیدگی به آن‌ها در هر توافق آتی هستند یا خیر؛ ۴- احتمال عدم بهبود رابطه به‌دلیل نادیده گرفتن خواسته‌های کشورهای منطقه از جمله مصر در توافق احتمالی قدرت‌های بزرگ با ایران
۳	محاسبه موضع و عامل آمریکا در مورد هرگونه حرکت مصر به سوی ایران	۱- تأثیر ماهیت عمیق همکاری بین تشکیلات نظامی مصر و آمریکا که طرفین مایل به حفظ آن هستند؛ ۲- ایران با یک‌رشته تحریم‌های متعدد آمریکا روبروست که برقراری روابط مصر با این کشور را ممکن است با مشکل مواجه سازد؛ ۳- با توجه به وضعیت شکننده اقتصادی مصر برقراری روابط نزدیک با ایران ممکن است تا حدودی برای قاهره آسیب‌زا باشد؛ ۴- مواضع متضاد دو کشور در رابطه با آمریکا که مانعی تعیین‌کننده بر سر راه تقویت روابط است؛ ۵- درحالی‌که سیسی در مصر از روابط قوی با آمریکا برخوردار است، ایران همچنان با آمریکا رابطه ندارد؛ ۶- روابط استراتژیک مصر با ایالات متحده، ممکن است مانع از توانایی مصر برای توسعه روابط قوی با ایران شود ۷- دستیار وزیر خارجه مصر گفته است تا زمانی که رابطه ایران با آمریکا و اسرائیل پرتنش باشد، روابطشان با ایران به حالت عادی باز نخواهد گشت

۴	اسرائیل و مسئله فلسطین یکی از عوامل کلیدی روابط مصر و ایران	<p>۱- مؤثر بودن عامل اسرائیل بیش از عوامل دیگر در احیای روابط دو کشور؛ قاهره در انجام گام‌های جدی در رابطه با تهران تردید دارد، به دو دلیل: دلیل اول اطمینان از عدم تأثیرگذاری بر توسعه روابط مصر و اسرائیل پس از میزبانی شرم‌الشیخ در نشست سه‌جانبه رئیس‌جمهور مصر با نخست‌وزیر اسرائیل و ولیعهد ابوظبی و نشست نقب در مارس ۲۰۲۲ که وزرای خارجه ایالات متحده، اسرائیل، مراکش، مصر، بحرین و امارات در آن حضور داشتند؛ دوم: برای جلوگیری از فرارهایی که ممکن است مصر در صورت درگیری نظامی بین تل‌آویو و تهران با آن مواجه شود، ۲- روابط مستحکم ایران با جناح‌های فلسطینی مانعی بالقوه برای تقویت روابط قاهره با تهران؛ ۳- ایران و مصر ممکن است با هدایت منافع و برنامه‌های خود برای اعمال نفوذ بر این جناح‌ها، درگیر جنگ قدرت شوند.</p>
۵	نگرانی ایران از روابط مصر با عراق، سوریه و لبنان	<p>۱- ایران و مصر در زمینه مسائل امنیتی و سیاسی در منطقه اختلاف نظر دارند. برای مثال عین‌سلامه از اعضای شورای امور خارجه مصر گفته است، ایران و مصر درباره مسئله فلسطین، بحران یمن، سوریه و عراق اختلاف دارند؛ ۲- دو کشور بر سر نفوذ منطقه‌ای تضاد منافع دارند؛ ۳- بیانیه وزارت خارجه مصر نیز بر عدم مداخله، لزوم احترام متقابل و حسن هم‌جواری درباره ایران اشاره کرده است. این بیانیه نشان می‌دهد دو طرف به گفتگوی بیشتر نیاز دارند تا اعتمادسازی انجام شود؛ ۴- مصر از پروژه مشارکت سه‌جانبه عراق، اردن و مصر خبر داده است؛ ولی تهران این روابط سه‌جانبه را منبع تهدید و خطری برای روابط خود با عراق می‌داند؛ ۵- تهران پروژه انتقال گاز مصر به لبنان از طریق سوریه فشار قاهره بر ایران می‌داند، زیرا ایران به دنبال ارسال محموله‌های نفتی خود به لبنان است؛ ۶- ایران موضوع چانه‌زنی مورد انتظار در هر نوع حرکت اعراب به سمت دمشق است؛ ۷- سیسی در سال ۲۰۱۷ در اجلاس اتحادیه عرب نگرانی خود را از افزایش نفوذ ایران در کشورهای عربی منطقه بیان کرده است.</p>
۶	نوسانات روابط ایران با کشورهای عربی خلیج فارس	<p>۱- روابط ایران و کشورهای خلیج فارس به دلیل از دست دادن اعتماد بین دو طرف و همچنین تجربیات منفی در روابط قبلی با نوسانات و دگرگونی سریع مشخص می‌شود؛ ۲- نزدیکی کشورهای عربی خلیج فارس و ایران همچنان در جریان مذاکرات است؛ ۳- کشورهای عربی در بازار سرمایه مصر سرمایه‌گذاری می‌کنند و چنان در این کشور پول خرج می‌کنند تا مبدا مصر با ایران روابط خود را احیا کند؛ ۴- در کنار کشورهای عربی، اسرائیل نیز نقش آفرینی می‌کند تا مبدا با نزدیکی ایران و مصر بار دیگر قضیه فلسطین برجسته شود و دو طرف یک جبهه واحد در برابر مسائل دیگر شکل دهند؛ ۵- نقش مصر در پرونده فلسطین؛ زیرا همچنان خودش را برادر بزرگ‌تر فلسطینی‌ها می‌داند؛ ۶- مصر رابطه با تهران را در چارچوب عربی می‌بیند؛ ۷- مصر</p>

		خودش را جدا از جهان عرب نمی‌بیند. لذا در روابطش با تهران نگرانی‌هایی مثل عربستان، کویت، بحرین را هم در نظر می‌گیرد. سامح شکرى گفته است احیای روابط با مصر با کشورهای عربی منطقه در میان گذاشته می‌شود (Okaz Newspaper, March 30, 2016)
۷	لحاظ کردن رابطه با ایران توسط مصر به‌عنوان کارت استراتژیک در رابطه با کشورهای منطقه	۱- مصر خود را به‌عنوان نیروی عربی در برابر تهدید ایران معرفی می‌کند؛ ۲- در دوره‌هایی که روابط تهران و کشورهای عربی خلیج فارس مثبت یا آرام بوده است، به‌ویژه در دوره خاتمی و رفسنجانی، احیای روابط با مصر انجام نشد؛ ۳- برخی از «پیچیدگی مصر» در روابط ایران و اعراب از زمان انقلاب به بعد سخن به میان می‌آورند.
۸	نگرانی مصر در مورد روابط ایران و اخوان المسلمین	۱- قاهره در دوره سوسی چنین گروهی را تهدیدی بزرگ برای ثبات می‌داند؛ ۲- موقعیت اخوان المسلمین یک عامل تعیین‌کننده اساسی در روابط خارجی مصر؛ ۳. باوجود اختلاف بین پروژه‌های ایران و اخوان المسلمین، اما این امر مانع از ایجاد روابط بین آن‌ها نشده است؛ ۳. بنیان‌گذار اخوان المسلمین، حسن البنا، یکی از مشتاق‌ترین افراد در مورد وحدت بین سنی‌ها و شیعیان بود که در دهه ۱۹۴۰ ظاهر شد؛ ۴- امام خمینی نیز به‌نوعی در بینش خود از «حکومت اسلام» تحت تأثیر اندیشه حکومت سید قطب که از رهبران اخوان المسلمین بود، قرار گرفت؛ ۵- آیت‌الله خامنه‌ای، کتاب سید قطب با عنوان «آینده این دین» را در سال ۱۹۶۶ به فارسی ترجمه کرده است؛ ۶- پس از انقلاب ایران در سال ۱۹۷۹، اخوان المسلمین هیئتی را به‌منظور تبریک به تهران فرستاد؛ ۷- پس از رحلت امام خمینی در سال ۱۹۸۹، اخوان المسلمین با انتشار آگهی ترحیمی، امام خمینی را «مرحوم عزیز اسلام» و رهبری که انقلاب اسلامی را علیه ظالمان شعله‌ور کرد، توصیف نمود؛ ۸- در دوران حکومت اخوان المسلمین بر مصر پس از سال ۲۰۱۱، روزنامه بریتانیایی تایمز گزارشی از تلاش‌های تهران برای ارائه کمک‌های امنیتی و اطلاعاتی به حکومت اسلامی در مصر منتشر کرد تا اخوان المسلمین بتواند سرویس‌های امنیتی و اطلاعاتی خود را ایجاد کند؛ ۹- در گزارش‌ها آمده است، شهید قاسم سلیمانی از قاهره بازدید کرده و اعضای شورای ارشاد اخوان المسلمین مصر نیز انجام این بازدید را تأیید کرده بودند.

منبع نگارندگان

نتیجه‌گیری

احیای توافق هسته‌ای ایران و قدرت‌های بزرگ به‌عنوان الگویی از چندجانبه‌گرایی در کنار حل مسئله فلسطین بر اساس رضایت فلسطینی‌ها می‌تواند در حل مشکلات امنیتی منطقه و انتقال از منطق امنیتی

به منطق سیاسی در منطقه خاورمیانه مؤثر باشد. اگر ایران و سایر کشورهای منطقه، عمل‌گرایی و میانه‌روی را در سیاست‌های منطقه‌ای خود نشان دهند که در مذاکرات هسته‌ای انجام شد، قدرت‌های منطقه‌ای می‌توانند به‌طور چندجانبه به حل مسائل منطقه بپردازند. اعتدال و عمل‌گرایی ایران در توافق هسته‌ای باید توسط کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، به‌ویژه عربستان، متقابلاً پاسخ داده شود. مصر به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای با سابقه طولانی در میانجی‌صلح و «مرجع منطقه‌ای»، باید در تسهیل گفتگو بین ایران و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس نه تنها مانع ایجاد نکند، بلکه آن را تسهیل نماید. این نقش مستلزم آن است که مصر و ایران کانال‌های ارتباطی خود را بسازند و بر منافع مشترک خود سرمایه‌گذاری کنند. مانع اصلی احیای روابط مصر با ایران را می‌توان بر اساس نگرانی مصر در مورد امنیت ملی، صف‌بندی‌های منطقه‌ای و رقابت برای رهبری منطقه توضیح داد. ثبات سیاسی و اقتصاد داخلی همچنان دغدغه اصلی دولت فعلی مصر است. امنیت رژیم محرک اصلی سیاست مصر در قبال ایران از زمان مبارک بوده است. منطق امنیت، نه منطق سیاست، هنوز روابط مصر با ایران را تعیین می‌کند. منطق سیاست منافع اقتصادی و سیاسی ناشی از عادی‌سازی روابط با ایران را در نظر می‌گیرد و در عین حال مراقب هرگونه نگرانی مشروع امنیتی است.

ولی منطق امنیت تنها به نفوذ ایران در جامعه مصر از نظر گسترش تشیع مربوط می‌شود. به‌دلیل منطق امنیتی مصر در قبال ایران تا اکنون دستگاه امنیتی مصر بر پرونده ایران کنترل دارد و نه وزارت امور خارجه. عمرو موسی و نبیل العربی وزرای خارجه سابق مصر بهبود روابط با ایران را توصیه کردند، اما دستگاه امنیتی مخالفت کرد؛ زیرا منطق امنیتی رژیم اصرار داشت که ایران از بنیادگرایی اسلامی حمایت می‌کند. اراده سیاسی قاطع دولت السیسی می‌تواند این چالش را در داخل مصر برطرف نماید. گسست طولانی‌مدت مصر و ایران غیرطبیعی است، اما از سرگیری روابط نیز بسیار پیچیده است. منطقه همواره درگیر تروریسم و جنگ و هرج‌ومرج بوده است. رقابت قدرت‌های منطقه مانند ایران و مصر معضل امنیت منطقه‌ای را پیچیده‌تر می‌کند. تا اکنون امنیت و ثبات منطقه‌ای مانند همیشه دور از دسترس بوده است. مصر، ایران و عربستان در صورت همسویی می‌توانند در ثبات و امنیت منطقه نقش مؤثری داشته باشند. این نقش مستلزم آن است که مصر سیاست «صبر کن و ببین» خود را کنار بگذارد و فعالانه درگیر یافتن فرمولی باشد که به‌موجب آن بتواند از روابط با ایران بهره‌مند شود، بدون اینکه مجبور باشد هیچ‌یک از نگرانی‌های امنیتی کاملاً مشروع را تحمل کند و یا منافع منطقه‌ای و اقتصادی را از دست بدهد. عبدالفتاح السیسی، رئیس‌جمهور مصر در ۲۳ دسامبر ۲۰۲۳ باهمتای ایرانی خود، ابراهیم

رئیس، اولین تماس تلفنی داشت. احیای روابط مصر با ایران ادامه بهبود روابط مصر با ترکیه و قطر است و همچنین احیای رابطه ایران با مصر ادامه احیای روابط ایران با عربستان است. مصر می‌تواند از روابط ایران با جهاد اسلامی فلسطین برای حمایت از میانجیگری خود در مذاکرات آتش‌بس در غزه استفاده کند. به نظر می‌رسد، ایالات متحده در حال حاضر بیشتر به دنبال هماهنگی نزدیک‌تر با مصر در مورد بحث‌های امنیتی مصر با ایران خواهد بود. همچنین عربستان و امارات با توجه به بهبود رابطه خودشان با تهران، مخالفت جدی مانند گذشته با روابط نزدیک مصر و ایران نخواهند داشت. همه این عوامل احتمال احیای روابط دیپلماتیک ایران و مصر را در آینده نزدیک تقویت کرده است. تحقق صلح و ثبات منطقه با همکاری کشورهای منطقه پیش‌نیاز چندجانبه‌گرایی مبتنی بر جنوب کشورهای منطقه برای مشارکت در اقتصاد جهانی است.

References

- Akbarzadeh, Hossein (2006) *Analytical and descriptive review of the history of relations between Iran and Egypt (two regional powers of the Middle East)*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs, pages 1-216, <https://vista.ir/m/a/ea1y2> (In Persian)
- Aslanyürek Gizem, (2023) "Does BRICS present multilateral bifurcation as an alternative to the West during the pandemic and global inflation crisis era?", pages 117-129, <https://brics-econ.arphahub.com/>
- Akbarzadeh, S. and Barry, J. (2016) "State Identity in Iranian Foreign Policy", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 43(4): pages 613-629, <https://doi.org/10.1080/13530194.2016.1159541>
- Arafat, Alaa and Cecierj, Fundcao (2018) "The Imam and the Field Marshal: Egypt Civil-Military Relations Between Two Revolutions" in book: *Egypt in Crisis*, pages 89-116, DOI:10.1007/978-3-319-56020-5_4
- Brown, Gordon (2023) "A New Multilateralism", pages 1-2 <https://foreignpolicy.com/>
- Borhani, Hadi (2023) "Restoration of Iran-Egypt ties impacts on Gaza conflict" pages 1-3, <https://en.mehrnews.com/>
- Boltuc, Silvia (2023) "Iran And Egypt Towards the Restoration of Bilateral Relations", pages 1-8, <https://www.specialeurasia.com/>
- Baranov, A. V. | S (2017) "The Iran-Egypt Relations after Hosni Mubarak's Overthrow" "aratov State University", pages 504-5019, DOI: 10.18500/1819-4907-2017-17-4-
- Baghbat, Gawdat (2023) "Egypt and Iran: Prospects for Rapprochement", pages 1-10, <https://www.printfriendly.com/>
- Bahgat, G. (2009) "Egypt and Iran: The 30-year Estrangement", *Middle East Policy*, 16(4), pages 47-54, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2009.00413.x>.
- Bromley, S. (2005) "The States-system in the Middle East: Origins, Development, and Prospects", In Choueiri, Malden: Blackwell Publishing, pages 504-533, <https://oro.open.ac.uk/4566/>
- Bahi, Ashraf Riham (2016) "Egypt - Iran Relations Post-Nuclear Deal: Pitfalls and Promises" *Review of Economics & Political Sciences*, pages 83-103 <https://www.researchgate.net/>

- Chubin, Shahram and Zabih, Sepehr (1974) *The Foreign Relations of Iran: A Developing State in a Zone of Great Power Conflict*, U.S: University of California Press, pages 1-375 <https://www.jstor.org/stable/jj.8306043>.
- Dunne, M. (2015) "Egypt's Nationalists Dominate in a Political Free-Zone", Carnegie Endowment for International Peace", pages 1-14, <http://carnegieendowment.org/>
- Deutsche Presse-Agentur (2023) "Iran plans to revive diplomatic relations with Egypt after 4 decades", pages 1-2, <https://www.dailysabah.com/>
- Darnal, Aude (2023) "The Future of BRICS: Between Objectives and Challenges", pages 1-25, <https://www.stimson.org/2023/the-future-of-brics-between-objectives-and-challenges>
- Gerard Ruggie, John (2009) *Multilateralism: the anatomy of an institution*, Cambridge University Press, <https://www.cambridge.org/core>
- Ghorbani, Arslan and Tooti, Hossein Ali (2013) "Structural Analysis of Egypt-Israel Relations" *World Politics Quarterly*, 4(4) pages 7-28 https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_129.html (In Persian)
- Ghahramanpour, Rahman and Khoratian, Mehdi (2022) "Power relations in the Middle East and the future of Palestine", media and open dialogue platform, pages 1-10, <https://www.youtube.com/watch?v=P00UEmqxjQ> (In Persian)
- Jafari, Saeid (2015) "Is Syria Bringing Iran and Egypt together?", pages 1-12, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/>.
- Mohammad Nia, Mahdi and Saifi, Abdul Majid (2023) "The position of regional balancing in China's foreign policy towards the United States in the Persian Gulf" *World Politics Quarterly*, 1(47). Pages 59-81, https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_7809_a32c461708e0bb3b4.pdf (In Persian)
- Povey, Tara (2015) "Reform and Revolution in Egypt and Iran", *Palgrave Studies in the History of Social Movements*, pages 156-191 DOI: 10.1057/9781137379009.0011
- Rumi, Farshad and Kazemi, Ehsan (2022) "The position of proxy groups in the foreign policy strategy of the Islamic Republic of Iran" *Global Policy Quarterly*, 1(35). Pages 131-162 https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_4787_7fb2.pdf (In Persian)
- Ramufel, Samuel (2024) "Neither East nor West: Pezeshkian's Challenge to Redefine Iran's Global", pages 1-12 <https://gulfif.org/neither-east-nor>
- Reuters (september 21, 2023) "Iran's Raisi sees no obstacle to restoring ties with Egypt", pages 1-2, <https://www.reuters.com/world/middle-east/irans->
- Salami, Mohammad (2023) "Egypt-Iran Normalization: The View from the Gulf", pages 1-7, <https://gulfif.org/egypt-iran-normalization-the-view->
- Samih Shukri, Hiwar Ma' (March 30, 2016) "Egypt's Foreign Minister." *Okaz Newspaper*, pages 1-3, <https://rasanah-iiis.org/>
- Saree al-Qalam, Mahmoud (2001) *Iran's foreign policy; theoretical review and coalition paradigm*; Tehran: Strategic Research Center, pages 1-172, <https://www.gisoom.com/book/1186122>, (In Persian)
- Sotoudeh, Mohammad and Sadeghzadeh, Mohammad Ali (2015) "Opportunities and Obstacles of Iran-Egypt Relations in the Al-Sisi Period", *Regional Research Quarterly*, No. 11, pages 129-154, <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/14320> (In Persian)

- Soltaninejad, Mohammad(2018)"Iran and Egypt: Emotionally Constructed Identities and the Failure to Rebuild Relations",Journal of World Sociopolitical Studies, pages 483-506, <https://waps.ut.ac.ir>
- Sanai, Mehdi (2017) "Multilateralism in Iran's foreign policy; Capacities and strategies" Tehran: Conference of the Iranian World Studies Association, pages 47-52, <http://iwsa.ir/content/>(In Persian)
- Taflioğlu, M. Serkan, Halisdemir, Nigde Omer(2019) "Egypt, Possible Conflict and Cooperation Areas in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran" Turkey: International Relations and Diplomacy,pages 295-302 doi: 10.17265/2328-2134/2019.07.001
- United Nations, (2024)" The Virtues of Multilateralism and Diplomacy"pages1-3, <https://www.un.org/en/observances/multilateralism-for-peace-day>
- Vayez, Aaliyah (2023) "Evolving Multilateralism: BRICS, the EU and Responses to the Russia-Ukraine Conflict",pages 1-14 <https://afripoli.org/evolving-multilateralism-brics-the-eu-and-responses-to-the->
- Waleed, Abdulrahman(2024)" Egypt, Iran Agree to Continue Consultations on Normalizing Relations",pages 1-2, <https://english.aawsat.com/arab-world>
- Xinhua, (2024)" News Analysis: External pressure remains major hurdle for Egypt to restore ties with Iran",pages 1-2, <https://english.news.cn/>
- Zarif, Mohammad Javad (2017)"Multilateralism in Iran's foreign policy; Capacities and strategies", Tehran: Conference of the Iranian World Studies Association, pages 1-20, <http://iwsa.ir/content/>(In Persian)
- Zraiack, K. (Jan 12, 2016)." Persian (or Arabian) Gulf Is Caught in the Middle of Regional Rivalries", The New York Times, pages 1-3, <https://www.nytimes.com>